

**DZĪVOT
TE UN TAGAD**

Martin Hägglund

**THIS
LIFE**

Secular Faith and Spiritual Freedom

Martins Hēglunds

DZĪVOT TE UN TAGAD

Sekulārā ticība un garīgā brīvība

No angļu valodas tulkojis

Ilmārs Zvirgzds

821.113.6-96

He 153

Martin Hägglund

THIS LIFE

Secular Faith and Spiritual Freedom

Copyright © 2019 by Martin Hägglund

Published by arrangement with Sebes & Bisseling Literary Agency Scandinavia.

Aigara Truhina vāka dizains

Vākam izmantots PIXABAY.com attēls

Martins Hēglunds

DZĪVOT TE UN TAGAD.

Sekulārā ticība un garīgā brīvība

Apgāda Zvaigzne ABC vadītāja VIJA KILBLOKA

Redaktore *Ieva Lejasmeijere*

Projekta vadītāja *Ieva Elsberga*

Korektores *Ilona Burka, Patricija Šteinberga*

Mākslinieciskais redaktors *Aigars Truhins*

Apgāds Zvaigzne ABC, SIA,

K. Valdemāra iela 6, Rīga, LV-1010.

Red. nr. R-608.

Jelgavas tipogrāfija

Šis ir ar autortiesībām aizsargāts darbs. Darba reproducēšana vai jebkāda cita neatļauta izmantošana ir autortiesību pārkāpums. Par autortiesību pārkāpšanu ir paredzēta atbildība Krimināllikuma 148. pantā. Saskaņā ar Autortiesību likuma 69.¹ pantu persona ir arī mantiski atbildīga par visiem zaudējumiem un morālo kaitējumu, kuru tā radījusi ar autortiesību pārkāpšanu.

© Tulkojums latviešu valodā, Ilmārs Zvirgzds, 2024

© Izdevums, literārā apdare, mākslinieciskais noformējums,

Apgāds Zvaigzne ABC, 2024

ISBN 978-9934-32-531-1

Manam draugam
Niklasam Brismaram Polsonam,
ar kuru kopā laiks nav citāds
kā vien brīvais laiks.

“Nellij, ja es būtu debesīs, man būtu jājūtas ākārtīgi nožēlojami.[..] Reiz sapņoju, ka biju tur nokļuvusi.[..] Debesīs nejutos kā mājās; man sirds vai lūza, kā vēlējos atgriezties uz zemes; un eņģeļi tā noskaitās, ka izmeta mani lauka vidū Vazeringhaitā, kur pamodos, liedama prieka asaras.”

– EMĪLIJA BRONTĒ, “*Vējainās virsaunes*”

Saturs

Ievads	9
--------	---

I DAĻA. Sekulārā ticība

1. Ticība	45
2. Mīlestība	78
3. Atbildība	134

II DAĻA. Garīgā brīvība

4. Dabiskā un garīgā brīvība	185
5. Mūsu galīgā laika vērtība	225
6. Demokrātiskais sociālisms	285
Secinājums – mūsu vienīgā dzīve	351

<i>Pateicības</i>	412
-------------------	-----

<i>Par autoru</i>	416
-------------------	-----

Ievads

I

“**N**ellij, ja es būtu debesīs, man būtu jājūtas ārkārtīgi nožēlojami. [...] Reiz sapņoju, ka biju tur nokļuvusi. [...] Debesīs nejutos kā mājās; man sirds vai lūza, kā vēlējos atgriezties uz zemes; un eņģeļi tā noskaitās, ka izmeta mani lauka vidū Vazeringhaitā, kur pamodos, liedama prieka asaras.” (Emīlija Brontē, “Vējainās virsaunes”)

Mana ģimene cēlusies no Zviedrijas ziemeļiem. Māja, kurā dzimusi mana māte un kurā esmu pavadījis ikvienu savas dzīves vasaru, atrodas Baltijas jūras krastā. Dramatiskā ainava ar plašajiem mežiem, skarabajiem kalniem un augstajiem klintājiem, kas slejas pār jūru, radusies, atkāpjoties ledum pēdējā leduslaikmetā pirms 12 tūkstošiem gadu. Zemes plātnes joprojām paceļas, un ledāju atkāpšanās ļauj rasties jaunai ainavai. Vieta, kur manas mātes bērnībā reiz bijis smilšains jūras dibens, tagad ir daļa no mūsu dārza. Akmeņi zem manām kājām ir atgādinājums par ģeoloģisko laiku, kurā mēs esam tikai sīka vienība. Tur par manas dzīves īsumu atgādina laika mērvienības, kuru apliecinājumi visu laiku ir manu acu priekšā. Ieejot mājā, kurā dzīvo mana vecmāmiņa, vienmēr ieraugu pie sienas mūsu ciltskoku – trauslas zemnieku un laukstrādnieku paaudžu rindas, kas iesniedzas 16. gadsimtā. Kāpjot kalnos, kuru pamats atrodas okeānā, es redzu leduslaikmeta norišu mērogu, kas joprojām turpina veidot ainavu, kurā atrodamies.

Atgriešanās ģimenes mājā atgādina, cik ļoti mana dzīve atkarīga no vēstures: gan no dabas evolūcijas vēstures, gan manu priekšteču sociālās vēstures. Tas, kas varu būt un ko varu darīt, nav tikai manis radīts. Mana dzīve ir atkarīga no iepriekšējām paaudzēm un tiem, kas par mani rūpējās, savukārt mēs visi esam atkarīgi no Zemes vēstures, kas tik viegli varēja būt pavisam citāda un, iespējams, nevienu no mums vispār nebūtu radījusi.

Turklāt mana dzīve ir vēsturiska tādā nozīmē, ka tā ir vērsta uz nākotni, kurinav dota. Pasaule, kuras daļa esmu, projekti, kurus uzturu un kas uztur mani, var plaukt un dinamiski mainīties, taču var arī sabrukt, iznīkt un mirt. Pasaule, kas paveras caur manu ģimeni un draugiem, projekti, kuri veido manu darbu un politiskās saistības, ietver ne tikai apsolījumu manai dzīvei, bet arī risku, ka mana dzīve tiks sagrauta vai zaudēs jēgu. Citiem vārdiem sakot, gan mana dzīve, gan projekti, kuros esmu iesaistījies, ir *galīgi*.

Būt galīgam galvenokārt nozīmē divas lietas: būt atkarīgam no citiem un dzīvot, ņemot vērā nāvi. Es esmu galīgs, jo nevaru viens pats uzturēt savu dzīvi, un tāpēc, ka miršu. Tāpat arī projekti, kuros esmu iesaistījies, ir galīgi, jo pastāv, tikai pateicoties to cilvēku pūliņiem, kuri tiem nodevušies, un beigs pastāvēt, ja tiks pamesti.

Doma par savu nāvi un par to, ka mirs viss, ko mīlu, ir ārkārtīgi sāpīga. Es negribu mirt, jo vēlos turpināt dzīvot pats un lai dzīvotu tie, kurus mīlu. Vienlaikus arī negribu, lai mana dzīve būtu mūžīga. Mūžīgā dzīve ir ne tikai nerasniedzama, bet arī nevēlama, jo iznīcinātu rūpes un aizraušanos, kas dara mani dzīvu. Šo problēmu var pamanīt pat reliģiskajās tradīcijās, kas pauž ticību mūžīgajai dzīvei. Kāds raksts žurnālā *“U.S. Catholic”* uzdod jautājumu: “Vai debesīs būs garlaicīgi?” Rakstā tiek sniegta atbilde, ka nebūs, jo debesīs dvēseles tiek aicinātas “nevis mūžīgai atpūtai, bet mūžīgam darbam – mūžīgām sociālām rūpēm”¹. Tomēr šī

¹ Citātu uz rakstu sniedzu no: Steven Collins. *Nirvana: Concept, Imagery, Narrative*, p. 21. Ceturtajā nodaļā es aplūkoju Kolinsa dažādu reliģisku mūžīgās dzīvības konceptu analīzi.

atbilde tikai izceļ problēmu, jo debesīs *neesot, par ko* uztraukties. Un paustās bažas paredz, ka kaut kas *var* noiet greizi vai *var* zust, citādi mums tas būtu vienaldzīgs. Mūžīgs darbs – tāpat kā mūžīga atpūta – nevienam nerūp, jo to nevar apturēt un tas nav jāuztur. Problēma nav tas, ka mūžīgs darbs būtu “garlaicīgs”, bet gan tas, ka tas nebūtu saprotams kā manis paša veikta darbība. Jebkura mana darbība (arī garlaicīga) prasa, lai es to uzturētu. Mūžīgā darbībā nevar piedalīties – vai kā citādi iesaistīties – cilvēks, kam ir garlaicīgi, jo mūžīga darbība nav atkarīga no tā, vai kāds to uztur.

Mūžība ne tikai nepiešķirtu manai dzīvei jēgu, bet padarītu to bezjēdzīgu, jo manām darbībām nebūtu mērķa. Tas, ko daru un ko mīlu, man var būt svarīgs tikai tāpēc, ka saprotu sevi kā mirstīgu. Sava mirstīguma izpratnei nav jābūt skaidri formulētai un teorētiskai, tā ir ietverta visās manās praktiskajās saistībās un prioritātēs. Jautājums, ko man darīt ar savu dzīvi, – un šis jautājums ir svarīgs attiecībā uz visu, ko daru, – paredz, ka es saprotu – mans laiks ir galīgs. Lai jautājums par to, kā nodzīvot dzīvi, būtu saprotams *kā būtisks jautājums*, man jātic, ka miršu. Ja es ticētu, ka mana dzīve ilgs mūžīgi, es nekad nevarētu likt uz spēles savu dzīvību un mani nekad nemudinātu vajadzība kaut ko darīt ar savu laiku. Es pat nespētu saprast, ko nozīmē dzīvē kaut ko darīt agrāk vai vēlāk, jo man nebūtu sajūtas par galīgu mūžu, kas piešķir steidzamību jebkurai iecerei vai darbam.

Manas neaizvietojamās dzīves sajūta nav nošķirama no sajūtas, ka tā beigsies. Kad ik vasaru atgriezšos vienā un tajā pašā ainavā, to tik smeldzīgu daļēji padara tas, ka, iespējams, to vairs nekad neredzēšu. Turklāt man rūp ainavas saglabāšana, jo apziņos, ka dabiskās vides pastāvēšana nav pašsaprotama. Tāpat mana uzticība tiem, kurus mīlu, nav atdalāma no sajūtas, ka to nevar uzskatīt par pašsaprotamu. Laiks ar ģimeni un draugiem ir vērtīgs, un mums tas jāizmanto pēc iespējas labāk. Kopā pavadīto laiku apgaismo apziņa, ka tas nebūs mūžīgs un ka mums jā rūpējas citam par citu, jo mūsu dzīve ir trausla.

Galīguma sajūta – sajūta, ka viss, kas mums rūp, ir galēji trausls, – ir pamatā tam, ko es dēvēju par *sekulāro ticību*. Pieturēties sekulārai ticībai nozīmē nodoties dzīvei, kam ir beigas, nodoties iecerēm, kas var izgāzties vai piedzīvot neveiksmi. Sākot no tiešiem jautājumiem (kā attiekties pret apbedīšanu) līdz vispārīgiem (kādēļ vērts dzīvot), es parādišu, kā sekulārā ticība izpaužas tajā, kā sērojam par saviem tuviniekiem, uzņemamies saistības un rūpējamies par ilgtspējīgu pasauli. Es to dēvēju par *sekulāro ticību*, jo tā veltīta dzīvesveidam, kura robežas nosprauž laiks. Saskaņā ar latīņu vārda *saecularis* nozīmi sekulārā ticība attiecas uz sevis veltīšanu cilvēkiem vai projektiem, kas ir *pasaulīgi* un *temporāli*. Sekulārā ticība ir ticības forma, ko mēs visi piekopjam, rūpējoties par kādu vai kaut ko, ko varam zaudēt. Mēs visi par kaut ko rūpējamies – par sevi, par citiem, par pasauli, kurā atrodamies, – un šīs rūpes nav atdalāmas no zaudējuma riska.

Turpretī kopsaucējs tam, ko es dēvēju par *religiskām* ticības formām, ir mūsu galīgās dzīves kā zemākas esamības formas no-niecināšana. Pasaules lielās reliģijas (hinduisms, budisms, jūdaisms, islāms un kristietība) uzskata, ka augstākā eksistences forma vai vēlamākā dzīves forma ir mūžīga, nevis kaut kas galīgs. Būt reliģiozām – vai pieņemt reliģisku dzīves skatījumu – nozīmē uzskatīt mūsu galīgumu par trūkumu, ilūziju vai kritušu esamības stāvokli. Turklāt šāds reliģisks skatījums uz dzīvi nepiemīt tikai institucionalizētu reliģiju pārstāvjiem vai ticīgajiem. Pat daudzi cilvēki bez reliģiskas ticības piekrīt idejai, ka mūsu galīgums ir ierobežojums un mūžīgās dzīves trūkums rada ciešanas.

Reliģiskā skatījumā, mūsu galīgums tiek uzskatīts par nožēlojamu stāvokli, kas ideālā gadījumā jāpārvar. Šai nostādnei nevaru piekrist. Es vēlos paust uzskatu, ka dzīvei, ko vērts dzīvot, jābūt galīgai un tai nepieciešama sekulāra ticība.

Sekulārā ticība ir nozīmīga personām un projektiem, kas var tikt zaudēti – lai tie *turpinātu dzīvot* nākotnē. Nebūt nesamierinādamās ar nāvi, sekulārā ticība cenšas atlikt nāvi un uzlabot dzīves apstākļus. Kā vēl redzēsim, dzīves turpināšanu nevajadzētu jaukt ar mūžību. Apņemšanās turpināt dzīvot neizsaka centienus

dzīvot mūžīgi, bet *dzīvot ilgāk un labāk*, nevis pārvarēt nāvi, bet pagarināt dzīves ilgumu un uzlabot dzīvesveida kvalitāti.

Aņņemšanās turpināt dzīvot ietver galīguma sajūtu. Lai cik ilgs būtu dzīves turpinājums un lai cik ļoti uzlabotos dzīves kvalitāte, tā vienmēr var beigties. Pat tad, kad cīnāmies par ideālu, kas tālu pārsniedz mūsu pašu dzīves robežas, – par politiskas nākotnes vīziju vai ilgtspējīgu mantojumu nākamajām paaudzēm – mēs esam uzticīgi dzīvesveidam, kas var beigties vai nekad neīstenoties. Šī galīguma sajūta ir neatņemams pamatojums tam, kāpēc ir svarīgi, lai kāds vai kaut kas turpinātu dzīvot. Ja cenšamies veicināt, pagarināt vai uzlabot kaut kā pastāvēšanu, lai tas turpinātu dzīvot labāk, mūs uzmundrina apziņa, ka tas *var tikt zaudēts*, ja nerīkosimies. Bez šāda zaudējuma riska šim projektam nebūtu nepieciešamas mūsu pūles un uzticība.

Pieturēties sekulārai ticībai nozīmē atzīt, ka mūsu ticības objekts ir *atkarīgs* no ticības prakses. Es to dēvēju par sekulāru *ticību*, jo dievbijības objekts nepastāv neatkarīgi no tiem, kas tic tā nozīmīgumam un ar savu paļāvību uztur to dzīvu. Sekulārās ticības objekts – piemēram, dzīve, ko cenšamies dzīvot, institūcijas, ko cenšamies veidot, kopiena, ko cenšamies uzbūvēt, – ir *neatdalāms* no tā, ko darām un kā to darām. Praktizējot sekulāro ticību, mēs saistām sevi ar normatīvu ideālu (konceptiju par to, kādiem mums vajadzētu būt kā indivīdiem un kopienai). Tomēr pats ideāls atkarīgs no tā, kā saglabājam ticību savām saistībām, un to vienmēr var apstrīdēt, pārveidot vai apgāzt. Turpretī reliģiskās ticības objekts tiek uzskatīts par neatkarīgu no galīgu būtņu ticības. Reliģiskās ticības objekts – lai tas būtu Dievs vai cita bezgalīgas būtnes forma – katrā ziņā tiek uzskatīts par *nošķirtu* no ticības prakses, jo nav atkarīgs no jebkādas galīgās dzīves formas.

Visbūtiskākais galīguma piemērs mūsu vēsturiskajā esamībā ir izredzes, ka pati Zeme tiks iznīcināta. Ja Zeme tiktu iznīcināta, visas mums svarīgās dzīvības formas ietu bojā. Neviens neturpinātu dzīvi, un atmiņā nepaliktu neviens mūsu dzīves aspekts.

Tomēr, raugoties no reliģiskās ticības viedokļa, šāds dzīves gals ir tikai šķietams. Pat ja visas dzīvības formas ietu bojā, nekas

būtisks netiktu zaudēts, jo būtisks ir mūžīgais, nevis galīgais. Kā Viljams Džeimss secinājis sava klasiskā darba “Reliģiskās pieredzes daudzveidība” noslēgumā, galīguma pakārtošana mūžīgajam ir gan ortodoksālo reliģiju, gan visu reliģiskā misticisma formu kopsaucējs. “Šī pasaule, kā pārlicinoši pauž zinātne, kādu dienu var sadegt vai sasalt,” raksta Džeimss, “taču reliģiski ticīgajiem Dieva esamība ir garantija ideālai kārtībai, kas saglabāsies pastāvīgi.”² Atbilstoši, no reliģiskā viedokļa, pasaules gals nav nekāda traģēdija. Gluži otrādi, daudzas reliģiskās doktrīnas un reliģiskās vīzijas pasaules galu gaida kā glābšanas brīdi. Šo brīdi iespējams iztēloties kā cilvēces kolektīvo bojāeju, kad tiek lemts par nolādēšanu un pestīšanu (kā jūdaismā, kristietībā un islāmā) vai arī indivīda galu, kas pārtop ārpus laika esamības stāvoklī (kā hinduismā un budismā). Abos gadījumos mūsu kā galīgu būtņu dzīve tiek uzskatīta nevis par pašmērķi, bet līdzekli, lai sasniegtu cilvēces vēstures beigas.

Šī paša iemesla dēļ, no reliģiskās ticības viedokļa, klimata pārmaiņas un iespējamo Zemes iznīcināšanu nevar uzskatīt par *eksis-tenciālu* apdraudējumu. Lai saprastu eksistenciālos draudus sev un nākamajām paaudzēm, jātic ne tikai dzīves galīgumam, bet arī tam, ka viss vērtīgais – viss svarīgais – ir atkarīgs no galīgas dzīves. Taču tieši to reliģiskā ticība noliedz. Ja tev ir reliģiska ticība, tu tici, ka visa galīgā dzīvība var beigties, bet tas, kas ir patiesi vērtīgs, joprojām saglabāsies.

Dalailama sniedza lielisku šāda uzskata kopsavilkumu, atbildot uz jautājumu, kā budists, kura skatījumā galīgā pasaule ir ilūzija un kurš tiecas nepieķerties visam pārejošajam, var raizēties par mūsu pašreizējo ekoloģisko krīzi. “Budists apgalvotu, ka tam nav nozīmes,” atbildēja Dalailama.³ Tas var šķist pārsteidzoši, jo budistu ētika pazīstama ar to, ka aizstāv mierpilnas attiecības ar dabu un visām dzīvajām būtnēm. Tomēr budistu ētika rūpes par dabu vai dzīvām būtnēm neuzskata par pašmērķi. Tās

² William James, *The Varieties of Religious Experience*, p. 517.

³ Dalai Lama, *Samtal med Dalai Lama* [Conversation with the Dalai Lama], interview by Peter Berglund, Swedish Television (SVT), April 10, 1989.

motivācija drīzāk ir atbrīvošanās no karmas ar mērķi atraisīties no dzīves kopumā un palīdzēt citiem sasniegt šo pašu mērķi. Budisma mērķis nav panākt, lai kāds turpinātu dzīvi vai Zeme turpinātu pastāvēt, bet gan sasniegt nirvānas stāvokli, kurā nekas nav svarīgs.

Budisma skatījums nav izņēmums, bet skaidri pauž to, kas netieši ietverts jebkurā reliģiskā uzskatā par mūžību. Ja tiecies pēc mūžīgās dzīves, galīgajai dzīvei nav nozīmes *pašai par sevi*, bet tā noder par līdzekli, lai sasniegtu pestīšanu.

Protams, pat tad, ja uzskati sevi par reliģiozu cilvēku, tu joprojām vari būt visai noraizējies par dzīvības likteni uz Zemes. Tomēr es vēlos paust uzskatu, ka, ja tev rūp dzīvības formas *kā pašmērķis*, tad tu rīkojies, pamatojoties uz sekulāru ticību, pat tad, ja apgalvo, ka esi reliģiozs. Reliģiskā ticība var ietvert paklausību morāles normām, bet nevar atzīt, ka mūsu rīcības galīgais mērķis – galīgais iemesls, kāpēc ir svarīgi, kā izturamies cits pret citu un Zemi, – *ir mūsu trauslā kopīgā dzīve*. No reliģiskās perspektīvas mūsu rīcības galīgais mērķis ir kalpot Dievam vai sasniegt pestīšanu, nevis rūpēties par mūsu kopīgo dzīvi un nākamajām paaudzēm, par kurām esam atbildīgi. Tiklīdz atzīstam, ka mūsu galīgā dzīve un paaudzes, kas var turpināt mūsu galīgās dzīves mantojumu, ir pašmērķis, mēs noteikti paužam, ka mūsu ticība ir drīzāk sekulāra, nevis reliģiska.

Tieši tāpēc arī mūsdienu ekoloģisko krīzi var uztvert nopietni tikai no sekulārās ticības skatījuma. Tikai sekulāra ticība var nodrošināt galīgas dzīves norises – ilgtspējīgas dzīvības formas uz Zemes – kā pašmērķi. Mūsdienu ekoloģiskās krīzes laikā pati Zeme ir rūpju objekts tāpēc, ka mēs to uzskatām par izsmeļamu resursu, par ekosistēmu, ko var izpostīt un iznīcināt. Neatkarīgi no tā, vai rūpējamies par Zemi tās pašas vai no tās atkarīgo sugu dēļ, apziņa par Zemes pastāvēšanas priekšnoteikumiem ir neatņemama daļa no tā, kāpēc par to rūpējamies. Tas nenozīmē, ka mums rūp Zeme *tikai* tāpēc, ka to varam zaudēt. Mēs rūpējamies par Zemi drīzāk tāpēc, ka piedēvējam tai pozitīvas īpašības. Tomēr neatņemama sastāvdaļa no tā, kādēļ mums rūp